Այս օրագրութեանս ով որ կը փափաքի կանխաւ բաժանորդիլ, Զմիւռնիա Առաջնորդարանի ընկերութեան Հայրենասիրաց հաստատութեան դիմելու է . տարեկան գինը 125 ղրուշ է . 'Ի Պոլիս ... Ալթիփարմախ Ստեփանեան ... 'Ի Կարին Աբրահամ ... Սմբատեան ... Հայրենասէրներուն ... ։

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Յիշեցնենք ... Պոլսոյ ... 'Ի Ցենիչէ ... 'Ի Կարին ... 'Ի Թիֆլիս ... Աբրահամ Սմբատ ... դրամները ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա 9 Յուլիս ։

Քաղաքիս մէջ Մեծարգոյն դպրատան ձեռնհասութիւնը եղանակներուն տարութեանը նայելով , նոր խորհրդութիւն մը հաստատեց՝ որ տնտեսութեան հանգիստն մէջէ 'ի Ս. որդւոց՝ որ սորոսոյ ըլլայ աշակերտաց . եւ ահա այս նախկին տարին է որ սկսեր-օրերս ։

Երեքշաբթի օր երկու յոյն եպիսկոպոսներ սրճանոցի մը մէջ զուգինին տալով , բանի մը վրայ վէճ կը ծագի մէջերնին որոնցմէ մէկը՝ միւսին զարնելով մահացուցի վիրաւորեց իր ընկերը . կառավարութիւնը դեռ չի կրցաւ մեղագործը ձեռք բերել ։

Տնտեսութիւն Պէրպէլեանի եւ անոր անցքերուն վրայ ։

Պէրպէլեան առաջինն բառ է որ կոչուցի եւ վերջինացեղի նշանակութիւն ունի ։ Երկու երկրին այս կողմը՝ որ մեծ գաւառին է եւ Պաղտատէն բաւն երկու փարսախ հեռի , առատորեար շատ կանանց կը բնակի ... երկիր ըլլալուն . եւ Տաճկաստանի ամէն մէկ բազմութիւնը ասոր կը խմէ տարեկը . այս պատճառաւ է որ այս անունը դրուեր է կերեւի ։

Այս անուն է խմած Հիւսէյնին գերեզմանը առանց շինուելուն պատճառաւ՝ տօր է . խմած Ալիին գերեզմանները ասոնց դաշտանին է ։ Խմած Հիւսէյնին Ալիին որդին է եւ Պարսիկները շատ կը պաշտեն . խմած Ալին մեքայէա այնքան չեն պաշտեր , բայց գերեզմանին ալ շատ ուխտաւորներ կերթան . Միւսնի տաճիկներ որքան որ Մէքքէի երկիրը սուրբ կը համարին , Ալիին Պարսիկներն ալ Պէրպէլեանի բոլոր երկիրը անանկ կը բռնեն ։

Պէրպէլեանի մէջ 40,000 հոգիի չափ բնակիչներ կան . թէպէտ Պաղտատի բդեշխութեան տակն է , բայց բոլոր մեծ մասին Պարսիկ են բնակիչները . որոնց շատը իրենց հաւատքին համեմատ բարեպաշտութիւն ընելու եւ գեղեցկերպին այս տեղ վերջ ընելու համար կուգան . Ասոր 'ի զատ Իրանի մէջ մեռնող հարուստ եւ գերապատիւ պարսիկներուն ալ գերեզմանները է . որոնք մեռնելէն առաջ հրաման կուտան՝ որ իրենց մարմինները այն երկրին մէջ թաղուին . Ասոր պատճառաւ ամեն օր շարուներ բազմաթիւ կարաւաններ կը երեւին , որոնց մէջ դիերը ընտիր բանալ կառքերով պատած կըլլան եւ դագաղներուն վրայէն ալ խոշոր թաղերներով վերարկ ծածկուած ։ Ասոր պէս կուգան Պէրպէլեան , ուր տեղի ամենէն ընդարձակ գերեզմաններէն մէջ թաղուելու համար , շատ բաներ կը նաւի մեծ աղքատաներուն ։

Գերեզմաններուն հոգերը կը զարդարեն հանգիչներով մեծագոյն եւ կենդի նման բաներով (որ կաւէ շինուած մեծ դրամներ բաներ են եւ ծաղիկներով զարդարուած) , որոնց վրայ Ալիեանները ծունր գնելով ձայնանին կը լինուն աղօթքը ընելու ժամանակին , այս բաները ծախողները եւ եկեղեցի ու շահաւոր առետուր կընեն ։

Ասոր 'ի զատ Պէրպէլեան , Նէճէֆ եւ Պաղտատ քաղաքներուն եկեղեցիներուն տարածին կայ բնակիչները են . որոնք գրեթէ ամենն ալ հօրեղբայրներ եւ քեռորդիներն են Հիմակուան պարսից Շահին նոյնպէս եւ աթոռը պահանջողներն են . որոնցմէ երեւելիներն ալ նախ Ալի շահն է որ Զէլլի Սուլթան ալ կանուանեն , եւ իրեք ամիս միայն աթոռը նստաւ , հիմա ալ Անգղիայի եւ Օսմանեան տէրութեան տուած թոշակներովը կապրի . երկրորդը թէճ Դաւլէթ Փարմանֆ նախկին կառավարիչը , ասիկ եւ վերջը իմամ վերաց Միրզան որ Ֆէթ Ալի շահին պաշտպան զորքերուն գլուխն էր . ասի յաջողակ ու փափկական մարդ մըն է . բայց քաղաքական վարքը շատ կասկածելի է . 'ի վերջոյ հաւաքարար Սուլէյման Միրզան որուն սուր շարժելու յաջողակութիւնը ճանչուած է՝ եւ պարսիկները կըսեն թէ իր քաջութիւնը բազուկին ուժին նման չէ . վասն զի մէկ զարնելուն ուղտին վզին երկուքի կըներ բաժնել եւ իշուն մարմին կորուստին ընդ մէջ կտրել ալ կրնայ ։

Վասն հիմա Պէրպէլեանի անցքերուն վրայ ։

Այս երկիրը շատ ատեն Պաղտատի բդեշխութեան վիճակն է . թէպէտ վերը ըսեցինք որ հաւատով մարդերուն բնակութեան տեղն է , ինչպէս որ Պարսիկները կը պահանջեն , բայց չորս տարիէ հետէ նենգաւոր մարդերու եւ ամէն տեսակ անառակներու ապաստանարանը եղեր էր . կը հաստատեն թէ այս տեղէն կը ծագէր միշտ խռովութեան սերմը , եւ ասկէց ալ մինչեւ Պաղտատ կը տարածէր . Ալիին եւ Հիւսէյնին գերեզմանապահները հազար ու մէկ հնարքներով Օսմանեան իշխանութեան տակէն ելել կը ջանային , եւ տաճիկներուն թշնամութիւն կը յարուցանէին . ասկէց կերեւար թէ յափշտակական խռովութեան անդրը պիտի ըլլար ասի . Պարսիկներուն յանդգնութիւնը այն աստիճանի հասեր էր , որ սկսեր էին մզկիթներուն մէջ Սուլթանին համար աղօթք ընելէ՝ որ ամէն Օսմանեան նահանգներու մէջ ընելը պարտաւորութիւն է ։

Թէպէտ Ռէշիտ փաշան խնդրեր էր այս չար յանդգնութիւնները , սակայն ասոր բերան փակել հնարք չեղաւ յառաջ ... , մօտ ներելով եւ բարի խրատներով եւ ամման բան առաջէն ցոյց տալով . խոտորելով մոգո-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Աշխարհագրութիւն եւ Ազգ Զմիւռնոյ

Հնախօսութիւն , Տես թիւ 1—3

Իզմիրու անցեալ դարերուն զարմանքն արժանի բոլոր հին շէնքերէն մնաց՝ Յովհաննէս գուպոնն շինուած բերդէն 'ի զատ , որ Բագոս լեռան գագաթանը վրայ՝ հին Սմիռնոյ կամ Պերոս Աթլուի նուիրուած մեհենին տեղն է . ուր արեւմտեան դրանը վրայ մնացորդ մը կողմն դեռ կիսարձան մը կերեւայ . որ շատ հնախօսներուն նայելով՝ Իզմիրու քաղաքարտին կնոջ արձանն է , եւ բաց այլոց Եւրոպայից Հիւսիսային կողմն գեղեցիկ սրահին վրայ ալ երկու արձան կան յիշատակութեան գրերով , Յովհաննէս դրուագներ եւ անոր կոմնենոսին համար փորագրուած ։ Սմիռնոյ մէջ տեղը եկեղեցի մը կայ՝ որ կը կարծուի թէ սուրբ Ապրիլեաններուն նուիրած էր . եւ հինցած մեկնեցան է ։ Ներքնակէս այս պզտիկ տաճարին մաս մէկ հին տուրբերէն յայտ պաշտօն մը կայ՝ մեծ կամարաձեւ յարկերու վրայ կանգնած տասը երկայնութեան կողմանէ , հինգ ալ լայնութեանը . բոլորովին հաւանական է , թէ այս պահարանը՝ ամբողջական զօրքերուն պէտք եղած ջուրին պահպանութեանը համար շինուած էր ։

Սմիռնոյ դէմ Սմիռնոյի արեւմտեան դրանէն ելնելով՝ քիչ մը հեռի , մէկ հոյակապ ամփիթէատրոնի մնացորդները կերեւան . որ մէկ կողմն Բագոս լեռան կողին վրայ՝ միւս կողմն ալ շատ կամարներու վրայ հաստատուած է . որուն բոլոր գիծերը դեռ կատարելապէս կը խորուին . Այս ամփիթէատրոնին վրայ է սուրբ Պօղիկարպոսի մարտիրոսութեան եւ գերեզմանին տեղը . ուր այս սուրբին նուիրուած եկեղեցին մեծ մասը կը կենայ . այս եկեղեցին՝ որ հիմա մզկիթ եղաւ՝ հիմայ թող տուած է ։ Սմիռնոյի Հիւսիսային դրանը կողմն ծովու խորշին դէմ հին թէատրոնին նշանները շատ աղէկ կերեւան . եւ քիչ մը վարը՝ անդիծան պատ մը՝ որ Իզմիրու կառավարիչները . Մարք պէտ ... տաճարին յարձակմանը դէմ , քաղաքը պաշտպանելու համար շինել տուած էին ։

Քաղաքին այն տեղը՝ որ Տաճիկները Ռաւանէ պազ կըսեն , ուր բազմաթիւ գերեզմաններ ալ կան մէհենին աւերակներու կցաւելով . Այս հին շէնքին տեղը՝ կը կարծեն թէ սուրբ Յովհաննէս Աստուածաբանին եկեղեցին էր . որուն գեղեցիկ քանդակուած մարմարեայ կոճողան կտորուանքները եւ հինգ բարձր սիւները՝ որ տակաւին կանգնած են , անոր չքեղութիւնը ցոյց կուտան ։

Մերի թաղը՝ որ Յունաց բնակարանն է , Պէրաթի փողոցը բռնած տեղին մօտ մեծ տարեկերպ ... մը կայ , որ տանիք Պաշաս գլխին ճամբային վրայ եղած կամարաձեւ յարկերուն՝ որոնց վրայ հին

վարդին խնչը գլխէր, կուգայ և կը հանդարտի, բայց անմնկով բանմը չի կրցաւ ընել. ան ատենը երկնքի ընակիչներուն մէկ մասը խնդրեցին որ Օսմանեան տէրութիւնը մնայ այս բանիս մէջ։ Նոր վրայ Նեճիպ փաշան ինքը՝ ուզեց խաղաղութիւնը վերստին հաստատելու, հնազանդութեան դարձընելու՝ և յաւէտ մեծափառ Սուլթանին իշխանութիւնը և անունը պատուել տալու, բայց անոր միջնորդութիւնը չընդունեցին. անատենը Նեճիպ փաշան Նաւարայի տէրութեանց հիւպատոսներուն հետ խորհուրդ ընելով, պարագային համեմատ պարտաւորեցաւ զօրութեամբ դարձեալ նոյն երկիրը մտնալու։

Նըմնուկ հանդէները և խռովարարները արժանաւոր պատիժնին ընդունեցին. կարելի է թէ գլխաւորները սկսածմամբ քանի մը անմեղ մարդերու ալ՝ ձեռք զարկին, բայց աւանկ խառնակութեան մէջ ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ որ մէկիկ մէկիկ յանցաւորը անմեղէն զատեն։

Օսմանեան զօրքերը Ջէտտէյէն մտան 12,000 զօրքով, և տիրեցին քաղքին. հիմա ալ հասարակ հանդարտութեան մէջ է, և ամեն բան կարգի մտեր է վերոգրեալ բռնչխին խոհեմ կառավարութեամբը։ Նոյն ուխտի տեղերը որ առաջները շատ քիչ տպարագչիներ կերթային, հիմա շատ աշտաց բաղմութիւն կրնան ժուռ գալ Բողբէյին հրամանագրով։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

29 Յունիս։

Անցեալ օր Ն. Ս. Վեհափառ. Սուլթանը միկնեթը գնաց. և հոն Չիրաղան պալատէն՝ այն տեղի շուկային դեղեցիկ զարդարանքը տեսնելու համար, որ քիչ ժամանակէ 'ի վեր հաստատուած է այն տեղը. և այդքան սիրելի են գործերու։

— Ն. Ի. պալատին մեծ մարզպետ և կայսերական պահապան զօրքերուն միջէն Իրզա փաշային պատիւը մեծցաւ. Նոյնպէս այս բարձր պաշտօնատարը բարձրացուցելու է զօրքերուն հրամանատար միջէրներուն աստիճանը, և մի միայն ատոր ըրած կարգադրութիւններուն պիտի հետևին։

— Անցեալ օր Խրուսիայի գործակալը Ն. Մ. Ռիզայի փաշային այցելութեան գնաց և հետևեալ օրերը միւս զանազան տէրութեանց դեսպանները գնացին. նմանապէս Հայոց և Յունաց պատրիարքները և Հրէից Խախամբաշին ալ։

— Ընդհանուր հասարակութեան առողջութեան վրայ պէտուէթի հաներ լուրերը՝ առողջութեան առեանը ընելով, անցեալ 29 ին եղած խորհրդին մէջ որոշեց որ պատուհասի մինչև նոր կարգադրութիւն մը ըլլալը այս նահանգին մաքուր հրամանագրով եկածները դեռ կասկածելի համարուին։

— Բրիտանական Աւսարկերավոլ շոգենաւով՝ հասաւ Ն. Մ. Աթիւրմէրի կոմսը իր ընտանիքով։ Ինչպէս պաշտօնատարը այս վերջին տարիները Տանձիմաթի գործերուն մէջ այնքան երևելի հանդիսացաւ, և իր նէթարա ժամանակը այնքան պատուելի միջատաներ ձգեց մայրաքաղաքիս մէջ, որ այս անգամ մեր գաւառներուն ամեն քաղաքական անձանց մեծ հաճութեան պատճառ եղաւ, որուն բոլոր հասարակութիւնն ալ մասնակից եղան։

4 Յուլիս։

Այս օրերս Պարսկաստանէն Անգլիոյ դեսպանին սուրհանդակը գալով, յունիս 10 թուով Թեհրանի նամակները բերաւ, որոնք կը ծանուցանեն թէ օրը առաջ Շահը մէկ պզտիկ բանակով մը և երեսուն թնդանօթով և անոնց պատրաստութիւններովը յանկարծ մեկներ է. Կուզեն հաստատել թէ Շահը Թիֆլիզ եղած՝ Ձերմանեները պիտի երթայ, բայց այս Ճշմարիտ չերևար. և աւելի հաւանական կը կարծուի թէ մայրաքաղաքէն մեկնելու պատճառը, Տաճկաստանի վէճին համար Անգլիոյ և Ռուսիոյ դեսպաններուն առէկ յանդիմանութիւններէն ազատուելու համար է։

Մեծ Բրիտանիայի գնալու համար Պ. Շիկը կը պատրաստի ճանապարհ ելլելու ամսոյս 11 ին Շահին քովը երթալու համար. և Ռուսիայի դեսպան Միտոմ կոմսն ալ ամսոյս 12 ին մեկնելու է նոյն դիտաւորութեամբ։

— Կանխիկ ժամանակէ հետէ Օսմանեան կառավարութիւնը միտքը դրեր է որ բոլոր կայսրութեան մէջ ատակի գործածութիւնը կարգի դնէ նորէն ուրիշը ադելով։ Նոյն կարգադրութիւնը վաճառական ծանօթութեան միջոցովը ծանուցանելու են ամեն տէրութեանց դեսպաններուն. որուն թարգմանութիւնը յառաջիկայ թիւերնուս մէջ հրատարակելու ենք կրօէ Կոստանդնուպոլսոյ օրագիրը։

Երեքշաբթի կէս օրէն ետքը առաջին կարգի սուրհանդակը գալով Պետերբուրգէն Ռուսիոյ դեսպանին պալատը իջաւ, և քիչ ժամանակէն ետքը այս դեսպանին առաջին թարգման Խոնչէրլի էֆէնտի Ն. Բարձր. արտաքին գործոց պաշտօնատար Ռիֆաթ փաշային քովը գնաց, որուն հետ և գաղտնի խօսակցութիւնը ըրաւ։ Միւս օրը Ն. Մ. Ռուսիոյ դեսպան Պ. Աբէնթոֆը երկար խորհուրդը ըրաւ Ռիֆաթ փաշային հետ՝ այս գործակալին գիտելու։ Հասարակութեան մէջ բանը չի լսուեցաւ այս եղած խորհրդակցութեան իսկ պատճառին վրայօք. սակայն երևմունքը Սերվիայի գործերուն համար կը պատմեն։

— Հինգշաբթի առաջին կարգի խորհուրդը եղաւ Բարձր. Դրան մէջ Եպարքոսին նախագահութեամբը, և տևեց կէս օրէն ետքը երկար ժամանակ. Կըսուի թէ այս ժողովքին մի միայն պատճառը Սերվիայի վէճը և Ռուսիոյ դեսպանի Օսմանեան խորհրդարանին հետ հաղորդակցութիւնը քննելու համար է։

— Անցեալ օր Ն. Ս. Վեհափառ. Սուլթանը աղօթքը ընելէն ետքը Պէշիկթաշի ձմերանոցը՝ որուն վերանորոգութիւնը կատարուած էր, տեսնելու գնաց. և ետքը Մահմուտիէ նաւը մտաւ. ուր տեղ Ն. Բարձր. մեծ Եպարքոսը և կայսերական նաւատորմիղին պաշտօնատարները հրապարակ պատրաստութեամբ դիմաւորեցին։ Ն. Ս. Վեհափառ. երկու ժամու չափ մնաց այս նաւին մէջ. և նաւաստիներուն ճաշին ներկայ գտնուիլ ուզեց. Ն. Բարձր. մեծ Եպարքոսը և պալատին մարզպետ Ռիզա փաշան և բոլոր իր գործակալները հետն էին. Նոյն նաւէն մեկնելով Պէշիկթաշի իր հովանոցը գնաց, ուր մինչև իրիկուն կեցաւ։

ԵԳԻՊՏՈՍ

Աղեքսանդրիա 24 Յունիս։ Քաղաքական գործերը Եգիպտոսի մէջ մեծ անշարժութեան մէջ է։ Տէրութեանց դեսպաններուն փոխադրումին հետ վերաբերեալ գործքերու մէջ ամենևին նշանակելու պիտուած մը չկայ։ Նոյն անշարժութիւնը կը տիրէ առևտրական գործ.

ջրանցքը կար, կը հաղորդէր։

Նուաճումը բաղնիքին (հալըպարնար) ջրաղացներուն կողմը շատ մարմարիոններ և քանի մը սիւներ կան՝ որոնք մէկ հոյակապ շէնքին պատշաճիլը հաւանական է։ Նոյնէյ սաքին Պոռնատատի մզկիթին դեղեցիկ սիւնը՝ որուն վրայ հետևեալ յունարէն տառերը քանդակուած է.

« Փառք ինձի փրկող Մէլէս աստուածին քարձրութեան,
Որ տարափոխիկ ախտը և սովը գագրեցուց համայն։ »

Իզմիրու հին քնակիչներուն դերեզմանատունը քաղաքին պատերուն ետևն էր, այն տեղը որ լատիներէն Փըրաթիւրոս կըսուի. 1615 ին փէսամուշ ճանապարհորդը՝ Անհիոպու ճամբային վրայ Մէլէս գետէն անդին Արմիրարի շուրջ տեղուանքը, մէկ շատ արձանագրութիւններ և զամբանական քարեր գտաւ.

Խեծառունի պատերուն և Իզմիրու ուրիշ հին շէնքերուն աւերակներէն, տուներ՝ հասարակաց բաղնիքներ՝ եկեղեցիներ, և մէկ շատ շէնքերէն 'ի զատ մեծ Մէլէս խանը և հին բերգանաանը շինուեցան՝ որ 1575 ին դեռ լմնցած չէր։ Շանտլէր կը հաստատէ, թէ այս թուականին, քաղաքին ետևաշ բառած տեղի հին կրթարանին երևելի աւերակները դեռ կերևային, ինչպէս և Սորարին և Պատանկիոս ալ կըտուցին այն տեղ ըլլալը։ Մինչև հիմա նոր շէնք շինելու առիթներ գետինը փորելով, շատ անգամ սիւներ՝ արձաններ՝ սափորներ՝ անօթներ և մարմարիոններ կը գտնուին, որոնք Իզմիրու հին հոյակապութեանը վկայ են։ Նոյն Շանտլէրը կը հաստատէ՝ թէ Յունաց ուրիշ բոլոր քաղաքներէն աւելի հարստացող հնախօսութեան թանգարաններ, արդարև չկայ ուրիշ քաղաքմը, որ դժբաղդ Իզմիրէն՝ աւելի հին տաճարներ՝ արձաններ և մակագրեր ունեցած ըլլայ։

Իզմիրու հիմակուան դիրքը՝ ետանկիւնի ձև ունի. մէկ կողմը ներքինէն և միւս կողմը Բագոս լեռան գագաթանը խորաբերդ տեղերէն ձգուած. գետ արևմտեան կողմն ալ Հրէից գերեզմանատունն է. առանցքն քիչ մը հեռի, ժամերի բուրմներ կան՝ քով մը անտառանցներով. Նոյն տեղէն ուղղակի մինչև Մըրա հեռի, Եգամիննի հոյակաւոր ջերմանոցներն են՝ որ առանց Ջերմանոցները շատ կերթային, այն ջերմուկները Եւրոպայի մէկ հին տաճարի աւերակներուն քովն են։

Իզմիր՝ Եփեսոսէն 12 փարսախ հեռի է, մեծ Աղեքսանդրը՝ այս երկու քաղաքներուն հաղորդակցութիւնը դիւրացնել ուզելով՝ որոնք Տմոլոսին աշխին կըսէր, հրամայեց որ Պէրոնեկի պարանոցը՝ առանց ծովերուն խորշը կը բաժնէ, փորուի. բայց այս անցած աշխատանքին բանուորները՝ մեծ արդիւնքը պատահելով, մանաւանդ չարաշ տեղերը համար, պարտաւորեցան թող տալու այն գործը։ Աւրալեայ ճամբային մօտ գաշտերուն մէջ՝ դեռ խառն ները կերևան՝ որոնք այս երկու ծովերուն ջուրը

քերուն մէջ ալ նոյնպիսի հանձերուն մերձաւորուն արտածուիլը ։ Այսօր Նոր Հոլանտը քիչ ատենին հըլլալ փոխ ըլլալով, առանց ուշանալու այս քաղաքաւորը ամերիկական շարժմունքին մէջ պիտի մտնայ ։

Ն․ Եւրոպ․ փոխարքային բնակիչները ամենևնալ հաւաքուած են այս տեղ ։ Եւրոպ փաչայէն ետքը, Հիւսիսային պէկ և Անգղիացի պէկ անտի ծանրակշռով տղաքները, նոյնպէս և Իրպահիմ փաշային անդրանիկ Ահմէտ պէյն ալ եկան․ որուն երկու փոքր տղաքները քանի մը ժամանակէ 'ի վեր Աղեքսանդրիա էին ։ Փոխ արքայ մէջ Ն․ Ս․ Նոյեմբերի Ալլիո փաշայն ալ կըսպասուի ։

Յայտնի է թէ այս բոլոր իշխանազուններուն այս տեղ գտնուիլը քաղաքիս մէջ մեծ շարժում մը և ուրախութիւն մը կը պատճառէ ։

Ն․ Եւրոպ․ Անգղիացի փաշայն ալ միշտ գոհունակութ հայր մըն է, ուստի կը զուարճանայ իր զաւակները և թոռները տեսնալով ։ Անոնց գալուն գլխաւոր նպատակը՝ ծովը մտնալը ըլլալով, ամենն առաւօտ ատենները նաւահանգըստին մէջ կը գտնուին ։

Ն․ Եւրոպ․ իւր որդւոյն Իպրահիմ փաշային հետ սոսկալ խորհուրդ կընէ․ կերեւայ թէ երկրագործութեան համար է, որուն վրայ միայն կը զբաղին առ այժմ ։ Եգիպտոսի մասը այս երկրին համար մեծ աղէտք մըն էր՝ որոնց տեղը պէտք է լեցնել որքան որ կարելի է ։ Այս կանուխ ժամանակին 250 հազարէն աւելի կորուսար ոչխար բան մը չէին․ բայց և առաջին գործի գործուած գործունէութիւնները աւելի հետեւանքներ ունեցան․ վասն զի այս տարուան հունձը գրեթէ ամենևին պակասութիւն մը չունի, ընդհակառակն կը ծախուցանեն նաև թէ քանի մը տեսակը աւելի առատ է․ մէկ քանի բերքերէն 'ի գին 100 հազար արտեր առատ պիտի ըլլայ, որ անցեալ տարի հազիւ 30—40 հազար էր ։

մտածելու համար պիտի էին ։

Աշխարհի մէջ Հիւսիսային արեւելեան կողմն է․ և Իսքենտերոն Ալեքսիոյն հին անունը աւելի առնուած է․ այս անունը Աղեքէին ալ կուտայի որ Օձինացւոց և Անտիոքացւոց մէջ շատ պատուաւոր էր ։

Փարաւի երկիրը Մարմարիոնին վրայ մէկ գտնուածութիւնը կայ գրուած՝ որ Օձինացիք և Անտիոքացիք իրարու հետ ըսեր էին հետևեալ երդումով ։ Իրրգում կընեմ Դիոսին՝ Գնեւտրին՝ Արեւին՝ Պեղոնին՝ Տօրոպոլոյ և Աթենէի ըսուած ծովուն վրայ՝ Այս չառաւածին պատուոյն համար՝ առանձին կորսեր էին Օձինացիք․ որուն մէկ կողմը ինքնին գրուած կար յանարէն Աթենէին գրուած՝ վասն ալ ատենը մը, միւս կողմն ալ ապեւծի պատկերմը ձեռքը թռուցեալ՝ և Օձինացի գրուած ։ Այս յատկութիւնները՝ չառաուածոյ մերը տեսին ։ Այսպահի ժամանակէն հետէ, կերեւայ թէ նշանի փոփոխութիւն մը եղած չէ Իսքենտերոն գրութեանը․ ուրեմն անոր ըրած առօրագրութիւնը չի նշեր՝ որ նորէն եռ ալ ըսեմ․ և դարձեալ՝ հաւակաւոր աշխարհագրին տուած ծիծաղելի փոփոխութիւններուն վրայ բանմը ևսկզբնը ըրժուար է ։

Պետ [illegible] ։

ՊԵՐՈՒՏԱՆ

Պերութ․ Լեռնաբնակներուն քանիմը ցեղերը հարկ չհատուցանելու համար, քիչմը խռովութիւն հանեցին․ այս անհնազանդութեան օրինակը Սիւթիւալիները առին, որոնց խռովութիւնը հաստատապէս ճնշուած է ։ Առանց հնազանդեցնելու համար ապստամբները Լիմա Հայտարը զօրութեան մինջոցը բանեցնելու․ և իր զինուորութիւնը քիչ մը աշխատութիւնով խափանեց ։ 'Ի վերայ այսր ամենայնի խաղաղութիւնը աւելի պատճառեցան իրենց չար յուզմունքները համար․ առաջ քիչմը պէտ գիտով, մեկէն 'ի մէկ յաղթանակ, մտացնէ մէկ քանին ալ մեռան և վիրաւորեցան ։ Լիմա Հայտարի, այս տասնիկ զօրքը՝ նահանգին մէջ նախկին կարգը հաստատելու համար բաւական է․ և այգէն խաղաղութիւնը բոլորովին հանդարտ էր՝ երբոր ընդհանուր կառավարիչին հրամանով զգետուած զօրքերը հասան ։

Բասքրանեակի բնակիչները Սիւթիւալիներուն օրինակին հետևելու և հարկին հատուցումը մերժելու յօժարութիւնը ցուցուցին․ բայց առաջիններուն արժանաւոր պատիժը անոնց օրինակ եղաւ իրենց յանցաւոր նպատակին յետ քաշուելու, և ցէրութեան տղու միջոցներր վերջ բերաւ անոնց երկրայեղի հնազանդութիւնը ։ Գանէ մէկ բողոքմանութիւնը ըսելու ձեւ չեն ցուցուներ․ և ընդհանուրը Տէրութեան հրամաններուն հնազանդելու պատրաստ կերեւան ։

Քանիմը անկարգութիւններ ալ Շուէթ-Ճախէի շրջակայ տեղուանքը ծագեցան, բայց քաղաքականութեան վերաբերեալ պատճառներ չէն, այլ Տէրոյններուն Հասէն Եիպսոն՝ Իսմիրին և այս գլխաւորին ազգական թշնամին մէջ սեղ եղած մասնաւոր ներհակութեան համար էր․ այս վէճէն ետքը Լիմա Հասան Եիպսոն բանեցին և գողտուկ տեղմը պահեցին կասկածելով թէ այս պատճառներով միայն խռովութիւն հանել էր ։

Շարժառանի ամենն ծանցեալ մասը հանդարտութեան մէջ է․ Տէյր էլ Գամարը իւր հայրը հասոյց, նոյնպէս և միւս ամենն ցեղերը արանցմէ կը վախնային թէ հակառակութիւն սկիւնի ընեն ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՄԵՐԻԿԱ

Քանի մը տարիէ 'ի վեր Պոլսեցիները կարծեցին որ բամպակի մշակութիւնը այս երկրին մէջ սկսաւ․ և մինչև հիմայ քանիմը անգամ զանազան երկիրներու վրայ փորձ ըրեր են ։ 1841ին կառավարութեան պարտէզին մէջի բուսածէն օրինակի տարին Պոլսեցիս․ և գործատանց մէջ բռնել տալով՝ տեսեր են որ Ամերիկայի ամենէն բուն տեսակին կը նմանի ։ Այսեւիքէն, Ամերիկայէն և Հնդկաստանէն սերմեր բերել տալով 1842ին զանազան կողմեր ցանել տալէն՝ բաղդատելու համար թէ, ո՞ր երկիրին ապին կըլլայ ։

Այս երկրիս մէջ Եւրոպացիները օրէ օր կը շատնան ։ 1831ին ամենը 1436 Պոլսեցիք և 1792 օտար ազգեր կը գտնուէին․ և 1842 սեպտեմբեր ամսոյն մէջ 18,302ի ելեր է Պոլսեցւոց թիւը և 24,373ի օտար ազգերունը, ըսել է թէ տասնևմէկ տարուան մէջ 3,228 հոգիէն 42,675ի հասեր է ։

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ

1842ին 639 նաւ մտեր է Օտեսայի նաւահանգիստը և 600 ելեր է, որ առաջին տարին հետ բաղդատելով, անցած տարի 111 աւելի մտեր և 34 աւելի ելեր են ։ 1841ին ներս մտած ապրանքին արժողութիւնը 5,445,937 արծաթ րուպլի կը հանէր և ելած ապրանքինը 10,757,771ի ։ 1842ին 6,070,825 մտածինը և 11,628,629 ելածինը հասաւ ։

ԱՒՍՏՐԱԼԻ

Այս գաղթականներու երկիրը որ 1836ին հաստատուեցաւ, և եօթը տարին մէջ շատ յառաջացաւ ։ Անցած տարի զուտ հանած բերքերուն գումարը 100,000 լիրայէն աւելի կը հաշուեն և ներս մտածինը 170,000ի հասեր է ։ Ասոնց առատ է եղեր և ազգէն երկու ալ դրամանոց հաստատուած է ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Աթէնք 28 յունիս ։ Մէկ Տէրութիւնը պատրաստուեցաւ երեք մեծ տէրութեանց պաշտօնատարներուն տուած խրատին հակառակելու ։ Այս երեք գործակալները միաբան ցուցուցին Յունաց խորհրդարանին թէ, ո՛րն են իր պարտաւորութիւնները, և ինչո՞ւ գործքի մէն դներ մէջերնին խորհրդ տրուած և խոստացած երկամուններուն կարգադրութիւնները․ առոր վրայ պատրաստուեցաւ տէրութիւնը գործքի դնելու համար ։ Անցյս 24ին զօրքերը քիչնելու հրամանը ելաւ՝ ասկէց առաջ այս բանիս վրայօք եղած երկրայութիւնները փարատելու համար ։

Ենթադրելի է ըսել՝ թէ ինչպէս այս երկրին բոլոր գործերուն մէջ, այս պարագային մէջն ալ Պավարեցիները պատճառ են որ այս կարգադրութեանց յառաջ գալու աւելի հետևանքները ունեցան ։ Ամենորը բանեցուց՝ չար սովորութիւնները բարեկարգելու տեղը, այն որ հարկաւոր է վերուցին․ փորրիկ գանձը անանկ մէկ խաչելէն, որ կը ցուցի մարդս ըսել առանալով ։

Այս նոր կարգադրութիւններուն նայելով Յունաստանի ազգային զօրքը ունենալու է ։

Հետևակ	3,000	զօրք	165	պաշտօնատարը
Հեծեալ	120	"	7	"
Թնդանօթաձիգ	150	"	12	"
Ճիճերազօրութիւն	1,200	"	60	"
Ջանդարմա	1,300	"	75	"
Ընդ ամենը	5,670		258	

Ասկէ շատ զօրքեր և զանազան աստիճաններու պաշտօնատարներ անգործ մնացին․ և չեն գիտեր թէ կառավարութիւնը ինչ պիտի ընէ այն մարդերը․ վասն զի չի կրնար անոնց բաւական պաշտօններ տալ ։ Կըսուի թէ, այս մարդերուն երկիրներ բաշխելու է․ բայց չենք այն կարծիքը թէ իշխանութիւնը ունի տանց պաշտպանութեան այս ազգային հողատարութեան կալուածքները բաշխելու, և հասարակութիւնը

կուզէ իմանալ թէ այն երկիրները ինչ՞ պէտք ընեն զինուորները, որոնք կարօտութիւն չունին զանոնք բանեցնելու, և ինչպէս այս օգտակար պաշտօնատարները կենալու են այդիկ, որոնք 15–20 տարիէ հետէ ծառայութիւն կընեն՝ և հիմայ տեսան որ այս երկիրները իրենց քէչ մը բան տան ։

Այս ամէն անկարգութեանց մէջ տակաւին Պափարեցիներուն մեկնելուն համար տեղւոյն բան մը չի խօսացուիր. Հրաժարեալ քանի մը երկրորդ կարգի պաշտօնատարներէն 'ի զատ, կերեւայ թէ միկալները հաստատ են իրենց տեղերնին ։ Միեւնոյն խորհրդարանը՝ հաստատութեամբ ծանոյց երեք տերութեանց գործակալներուն թէ շուտով պէտք մեկնին այս երկրէս, բայց տակաւին հանգիստ կը կենան իրենց պաշտօնին մէջ ։

Վարչական պաշտօններէն քէչ մը բան պակսեցուցին. այժմ տոյց դիպացուածը Լոնտոնի և փարիզու գործակալներուն և քանի մը Թաղական հիւպատոսներուն յետ կանչուին է. և քանի մը ուրիշ ծախքերէն ալ պակսեցուցին. բայց հասարակաց կրթութեան և մեծ խորհրդարանին չի դպցան ։

Նաւապետութեան մէջ եղած քանի մը պատերազմական նաւերուն կարատերները դուրս հանելու սկսեցին. ասկէ հին և ծառայութեան մէջ եղած քանի մը նաւերալ ձեռք զարկին փառնալու ։

Բոլոր պակսեցուցած ծախսերնուն գումարը՝

պատերազմի պաշտօնէն	դրախմի	1,400,000
Նաւային	"	450,000
Արտաքին գործոց	"	180,000
Ներքին	"	250,000
Այլեւայլ պաշտօններէ	"	70,000
	դրախմի	2,350,000

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Չինաստանի մէջ մարդու մը գլխատումը ։

1841 ին երբ տակաւին Մաքաօ քաղաքն էի (կըսէ պատմողը) Աճմ՝սէ անուն մէկը մեռնելու դատապարտուեցաւ, որ Չինաստանի մարդէն ափիոն փախցուցեր էր ։ Այս օրինազանցութեան որէ որ եւեւելուն վրայ, Չինացւոց կայսրը շատ ժամանակէ 'ի վեր, տարին կը բարկանար. անոր համար միտքը դրաւ որ պատժէ յիշեալ օրինազանցը՝ և ուրիշներուն ալ օրինակ ըլլայ ։ Պաշտօնական գործերը շատ աշխատեցին բռնելու սակայն, փառք զի մեծ կատաղութեամբ գէմ կենալով՝ անոնցմէ մէկը սպաններ է, և մէկ Անտարինմին ալ (իշխան) տատիկ վիրաւորեր է ։ Այս երկուքին դատաստանները եղաւ որ ժամը չորսին դրուխը կտրեն նոյն քաղաքին մէկ տեղը՝ որուն անունը Թէպէտ մեծ մը եղեր է, բայց զինեմ որ կառավարչին պալատին մօտ էր ։ Վասնզի երկրին այն տեղերը կը պատէր՝ ալեւայլ տեսարանին սպասելով, ուր չորս հինգ չինացիներն աւելի մարդ չկային ։ Վասնզի վայրկեանէն ետքը, դահիճը իր ընկերներով մահուան գործիքը բերաւ, և կանգնեց երկու (նշան) չափ հեռի մէկ բարձր ժայռէ, որուն վրայ ես կանգնած էի, գործիքին անունը տոյց չեմ գիտեր, բայց խոհանոցի լայն ու կարճ սեղանի կը նմանէր. որուն երկու ծայրը մէկզմէկու մօտ ընդարձակ ծակեր կային, որ հաստ չուաններ կրնային անցնիլ. որուն վրայ երկաթի ճանկերով շինուած անիւմըն ալ հաստատուած էր. որ յիշեալ ծակերուն չուաններուն հետ կը միանային. բառնալիքներով կը դառնար այս անիւը՝ որ մէջ տեղը դրուած էին ։

Այնպէս ուշադրութեամբ կը զննէի այս մեքենան՝ որ այն տեղ երթալս 'ի վեր աչքս հրապարակին չդարձուցեր էի. Մեծ զարմանքի մէջ ընկայ ինչ տեսնելս. տասնեհինգ կամ տասնեվեց հոգի, որոնք բառ մեծի մասին Մաքաօի մէջ բնակող Անգղիացի, Ամերիկացի և Բորթուկալցի նաւաստիներ էին, որոնցմէ մէկ քանին իրարու գլուխ նարինջներ և ադամնթուզեր նետելով՝ 'ի գինին եղողները կը զուարճացընէին ։ Հանկարծ Ամերիկացիմը քովս եկաւ՝ և հարցուց թէ ժամը քանի է, չորսին հինգ կուզէ պատասխանեցի. և խիղճն բարձր ձայնով իմացուց ընկերներուն իմ բանս. որոնք իրենց խաղերը մէկ դի ձգելով՝ սեղանին մօտեցան. որուն մինչև ան ատենը քովը անգամ չի գացեր էին ։ Վասնզի չորսը տասը անցած, բանտի զանգակի մահաշարժ ձայնը իմացուց՝ որ դատապարտեալը գլխատման տեղը կը բերուի. Մէկ վայրկեանի մէջ շատ բազմութիւն ժողովեցաւ այն տեղ. անանկ որ պահապանները հազիւ թէ կրցան ճամբայ բանալ մինչև սեղանը. շատ Մանտարիններ կային անոնց հետ. որոնց հետն էր և այն վիրաւորուած Մանտարինը ձեռքը գօտ երիզով պատած. ասոնց ետևէն ալ դատապարտեալը կուգար՝ երկու ոստիկանքէն չինացի ընկերութեամբ ։ Ասիկ բերանը ամենեւին չի խօսեցաւ. և կը կարծես թէ տանախմբութիւն կատարելու կերթար. բայց երբոր մահուան գործիքը տեսաւ, ամէն անդամներովը դողի մէջ ինկաւ. և մահահրաւէր գեղնութիւնը երեսին վրայ ծաւալեցաւ ։

Պահապանները կարգաւ շարուեցան սեղանին բոլորտիքը, միայն երկու ծայրը Մանտարիններուն թողլով. որոնք պատուաւոր տեղ կը համարուէին անոնց մէջ. Աճմ—սէն՝ սեղանին քովը բերելով, դահիճին և անոր երկու օգնականներուն յանձնեցին զինուորները. անոնք ալ դատապարտեալին ետևէն կապած ձեռքերը արձակելով, կատաղութեամբ գործիքին վրայ պառկեցուցին ։

Այն խորին լռութեան մէջ՝ սկսեց խօսիլ դահիճը և հարցուց բարձր ձայնով թէ մանտարիններէն կամ բարեկամներէն՝ դատապարտեալին հետ վերջին տեսութիւն ընող կա՞յ արդեօք ։ Նոյն վայրկեանին մէջ քովս բազմութիւնը բաժնուեցաւ՝ մարդումը ճամբայ տալու, որ դէպ 'ի գործիքին կը վազէր ։ Այս գէթ որդ Աճմ—սէի եղբայրն էր. որ զողդողալով շուտով դրպանէն (ծեփ) տասնեհինգ Թղթի կտորուանքներ հանեց անզգալով, որ անզգայացուցիչ բռնուած գահեկանի լաթուէթին ոսկերը. Հօրը քանի մը ծխախոտ (չիպուխ) վառեց. և այն Թղթի կտորուանքները նետեց եղբօրը անոնց մէջ, մինչև բոլորովին մարեցան. հասարակաց կարծեացը նայելով, այս արարողութեան նպատակը, մեռնողին միտ աշխարհքի մէջ քաշելու չարչարանացը համար երաշխաւոր ըլլալն է ։ Այս երկիրն թուղթն ալ հատնելուն, երկու եղբարք իրարու փաթթուեցան. ասկէ ետքը ազատ եղբայրը ժողովուրդին մէջէն յետ դառնալով մեծ ձայնով կը գոչար յուսահատութեամբ՝ երկար ձեռքերուն մէջ պահած ։

Ահրստին կրկնեց դահիճը նոյն հարցումը՝ թէ այս վերջին անգամն է. բայց մէկն ալ պատասխան չի տուաւ, դատապարտեալին քովը չի գնաց. այնուհետև տանջանքը սկսաւ. Աճմ—սէն կիսամեռ դարձեր էր իր վախէն. սեղանին բարձր ծայրի չուանէն անցուցին անոր պարանոցը՝ երեսը դէպ 'ի երկինքը դարձուցած. միւս չուանով ալ որ միւսերուն կողմն էր՝ ոտքերը կապեցին. նոյնպէս ձեռքերն ալ դաստակներէն (պիլէկ) պրկեցին. և դահճին օգնականներն ալ՝ հասկնալ փայտմը անիւին անցընելով հանդարտութեամբ նշանի կըսպասէին. հրաման տուողն ալ վիրաւորուած Մանտարինն էր ։

Անիւը քիչմը դարձնելնուն՝ չուանները պրկեցան. չուանները՝ որ անոնցմով կապուած էին ողորմելին անդամները. և աչա երեսը սև ու գեղին դարձաւ. աչքերը դուրս ելան. արեան փառքերը աչքէն ու քիթէն կը վազէին. լեզուն՝ սոսկալի կերպով մը ուռեցած բերնէն դուրս կախուեցաւ. ձեռքերը կերտով չափ ուռեցան. ոտքերն ալ կապոյտ կապոյտ եղան. չուանն ալ գրեթէ ոտքը սրունքէն կը բաժնէր. և դահճին օգնականները կամաց կամաց կը դարձընէին անիւը՝ որ ցաւը երկար ըլլայ ։

Այս աշխարհի տեսարանին նայիլ չէի ուզեր. բայց տակաւին՝ վիրաւորուած Մանտարինին կը գիտէի որ իր գեղին ու նիհար երեսին վրայ ուրախութեան կը սերեր. որչափ որ ողորմելին տանջանքը կը շատնար, այնչափ երջանիկ կը կարծէր զինքը վրէժ առնելովը, բառմը խօսելուն պէս, դահիճը շուտով կը դարձընէր այն սոսկալի անիւը. ալ այն բառը չէր խօսեր, և նշանով հրաման կուտար. դատապարտեալը այնքան ցաւ կըզգար, որ կատաղութեամբ գլուխը սեղանին կը զարնէր ժամ մը տառապ մեռնելու համար. բայց դահիճներէն մէկը մազերէն բռնելով, չի թողուց որ զարնէ ։

Այս վայրկեանին մէջ քիչմը անձրև տեղաց, և դահիճները յետ քաշուեցան գործիքը թող տալով. անձրևը Աճմ—սէին սպառեալ ուժը նորոգեց, և սկսեց զարհուրելի ձայներ հանել. 'ի զինին եղողները բարկանալով սակսեցին Մանտարիններուն որ այն անտանելի տանջանքը վերջ ընեն. Անիւը անգամ մըն ալ դարձընելնուն ամէն բան լմնցաւ. և ինչ ատեն չուանները արձակեցին, գլուխը գրեթէ բոլորովին բաժնուած էր մարմինէն ։

Հաւաքաւոր փոքրիկ աշխարհագրական ցուցակին նայելով՝ Երկրանման կղզիներուն մէջի անգործ մարդկերուն Թիւը ուրիշ ամէն տեղերէն շատ պակաս է. քանի տարեկանէն աւելի եղող 5,812,276 մարդկերէն 2,470,111 հոգին երկրագործութեան վրայ կը պարապին, 1,888,768ը առևտուրի և արհեստներու, 678,558ը ուրիշ ձեռքի աշխատութիւններու 132,811ը ծառայութեան, և 275,904ն ալ սեղանաւորի ենեփեցական և արհեստներու վրայ կը պարապին, 346,094ը կը մնայ որ շահեկան արհեստ մը չեն աշխատիր, որը իրենց եկամուտներէն և որը առած ողորմութենէն ապրելով. այս գումարէն կիմացուի թէ, չափահաս երկու մարդկերէն հարիւրէն 6ի չափ անգործ են ։

1841 Թուոյն աշխարհագրին նայելով, Անգղիոյ կայսեր երկրին և Աեվեխիոյի ժողովրդոց Թիւը 18,531,853 հոգի էր որոնցմէ 9,531,985ը կնիկ են. Իրլանտայի ժողովրդոց Թիւը 8,175,238 հոգի է. ասոնց 1834 ին զանազան օրէններու կը բաժնուէին. Անգղիական դաւանութեամբ 852,064, Երէցական 642,356, այլազան Նորադաւանքներ 21,808 Հռոմէադաւանք 6,427,712, 1834 ին ժողովրդոց Թիւը 7,943,940 հոգի էր ։

ԶՄԻՒՌՆԻԱ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Յաւելուած ։